

До разової спеціалізованої вченої ради ДФ 111.081.2026, утвореної рішенням Вченої ради Одеського національного університету імені І.І. Мечникова від 26.05.2026 року (протокол № 10)

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора

Гаран Ольги Володимирівни

на дисертаційну роботу

Ковальчука Олега Миколайовича

на тему «**Адвокат як суб'єкт адміністративного права**»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право», за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Національне законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність визначає види адвокатської діяльності, перелік професійних прав і обов'язків адвоката, які він реалізує в межах правовідносин, які регулюються різними галузями права. Не є виключенням в цьому сенсі і адміністративні правовідносини, адже адвокат є учасником адміністративних правовідносин, що виникають в межах адміністративного судочинства, провадження в справах про адміністративні правопорушення та адміністративної процедури. Втім, адміністративні правовідносини не однорідні за своїм змістовним наповненням і виникає необхідність їх класифікації за різними критеріями, які б демонстрували особливості учасників таких правовідносин та їх функціональну спрямованість. Необхідність у класифікації адміністративних правовідносин виникає і при характеристиці адвоката як суб'єкта адміністративного права, адже в кожній із класифікаційних груп адміністративних правовідносин адвокат реалізує певні «ролі» – представництво інтересів, захист прав особи тощо.

Не дивлячись на широкий спектр адміністративних правовідносин, в яких адвокат приймає участь, теорія адміністративного права належним чином не обґрунтувала особливості адміністративно-правового статусу адвоката та його адміністративної правосуб'єктності. Основна причина

такого становища – міжгалузевий правовий статус адвоката, що ускладнює аналіз такого статусу з позиції галузевого правового регулювання, в нашому випадку, з позиції адміністративно-правового регулювання.

Усе це робить актуальним дослідження адвоката як суб'єкта адміністративного права.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Високий ступінь обґрунтованості результатів дослідження зумовлено досить раціональною та внутрішньо узгодженою структурою дисертації. Загальна структура роботи в цілому є логічною, послідовною, раціональною, обґрунтованою предметом, метою та завданнями дослідження, що дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором. Структурно дисертація складається з вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

Були чітко сформульовані - мета дослідження: розкрити особливості адвоката як суб'єкта адміністративного права, визначити його місце в загальній системі суб'єктів адміністративного права, розробити нові теоретичні підходи до адміністративної правосуб'єктності та адміністративно-правового статусу адвоката, а також запропонувати шляхи вдосконалення на цій підставі норм адміністративного законодавства; - задачі дослідження: розкрити особливості історичного розвитку наукової думки про суб'єктів адміністративного права; дослідити теоретичні підходи до класифікації суб'єктів адміністративного права з огляду на можливість участі в адміністративних правовідносинах адвоката; охарактеризувати методологічні особливості дослідження адвоката як суб'єкта адміністративного права, що були використані в науково-дослідній роботі; висвітлити сучасні наукові підходи до змісту і структури адміністративно-правового статусу, які представлені в теорії адміністративного права; визначити адміністративну правосуб'єктність адвоката та її види; розкрити особливості правового статусу адвоката в матеріальних, процедурних і процесуальних адміністративних правовідносинах; охарактеризувати права адвоката з огляду на поділ його адміністративно-правового статусу на

матеріальний, процедурний і процесуальний; дослідити обов'язки адвоката, які він реалізує в адміністративних правовідносинах.

Досягнення поставленої мети дослідження та вирішення окреслених здобувачем задач стали підґрунтям для формування обґрунтованих наукових положень та висновків у дисертації. Доведеність наведених дисертантом висновків базується на грамотному використанні сукупності методів і прийомів наукового пізнання. Використання діалектичного методу дозволило розкрити сутність правових явищ у просторі та часі, зокрема, таких як «система адміністративного права», «матеріальне, процедурне і процесуальне адміністративне право», «суб'єкти адміністративного права», «адміністративна правосуб'єктність» і «адміністративно-правовий статус» (розділи 1 і 2). Конкретно-історичний метод використовувався для висвітлення особливостей розвитку наукової думки про суб'єктів адміністративного права та про зміст і структуру адміністративно-правового статусу (підрозділи 1.1 і 2.1). Системно-структурний метод було використано для аналізу системи суб'єктів адміністративного права, визначення елементів системи сучасного адміністративного права, для уточнення елементів адміністративно-правового статусу як загальної категорії адміністративного права та елементів адміністративно-правового статусу адвоката як специфічного учасника адміністративних правовідносин, для структуризації прав і обов'язків адвоката, які він реалізує в адміністративних правовідносинах (підрозділ 1.2, 1.3, 2.1, 2.3, 3.1 і 3.2). Порівняльно-правовий метод використовувався для порівняння матеріальної, процедурної і процесуальної адміністративної правосуб'єктності адвоката і матеріального, процедурного і процесуального статусу адвоката (2.2, 2.3, 3.1 і 3.2). Також для всебічного розкриття теми дослідження, а також для обґрунтування висновків та пропозицій використовувались такі загально-логічні прийоми як індукція, дедукція, синтез та аналіз. Все це дозволило здобувачу сформулювати ряд важливих наукових положень, висновків та рекомендацій.

Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. В дослідженні чітко виражений теоретичний підхід, зокрема вдало розроблені дефініції, класифікації і їх критерії дозволили автору аргументовано визначити власну позицію щодо характеристики адвоката як суб'єкта адміністративного права. Було проаналізоване змістовне наповнення багатьох дискусійних правових понять – адміністративна правосуб'єктність, елементний склад адміністративної правосуб'єктності, адміністративно-правовий статус, структура адміністративно-правового статусу тощо).

Наукова новизна, представлена у дисертації, її основні наукові положення, висновки та рекомендації. Оцінюючи основні здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на окремі результати, що є новими. Так, уперше: запропоновано систему суб'єктів адміністративного права, яка враховує приватноправову і публічно-правову природу виникнення суб'єктів права; досліджено адвоката як суб'єкта адміністративного права (тобто, не як учасника конкретних адміністративних правовідносин чи учасника адміністративного провадження, що висвітлено в чисельних наукових джерелах, а як особу, яка характеризується специфічною адміністративною правосуб'єктністю та адміністративно-правовим статусом); визначено місце адвоката в системі суб'єктів адміністративного права як суб'єкта, який одночасно поєднує в собі ознаки публічної і приватної особи; на підставі аналізу системи адміністративного права та думок науковців щодо її елементного складу запропоновано виділяти три види адміністративної правосуб'єктності і адміністративно-правового статусу адвоката – матеріальну(ий), процедурну(ий) та процесуальну(ий); запропоновані авторські визначення матеріальної, процедурної та процесуальної правоздатності адвоката, що дозволило в подальшому детально розкрити особливості його матеріального, процедурного і процесуального адміністративно-правового статусу.

Заслуговують уваги також наступні положення дисертації.

Так, отримали належного обґрунтування співвідношення понять «суб'єкт права» і «суб'єкт правовідносин». Здобувач робить висновок про нетотожність цих категорій. Категорія «суб'єкт права» містить в своєму сутнісному навантаженні наголос на здатності певної особи, визначеної чинним законодавством, потенційно, а не реально брати участь у певних правовідносинах. Між суб'єктом права і суб'єктом правовідносин розподільчою є лінія потенційної можливості брати участь у правовідносинах і реальна участь у них з відповідним набуттям особою конкретних прав і обов'язків у конкретних правовідносинах щодо конкретного об'єкта (підрозділ 1.1).

Слід погодитись із здобувачем в тому, що складність теми дослідження, а саме, відсутність наукових праць, присвячених характеристиці адвоката як суб'єкта адміністративного права, необхідність вирішення інших супутніх проблем теорії адміністративного права (система адміністративного права, система суб'єктів адміністративного права, види правосуб'єктності, структура адміністративно-правового статусу і ін.), вимагала використання особливих методологічних прийомів і підходів: а) обґрунтування необхідності поділу адміністративного права на три підгалузі – матеріальне, процедурне і процесуальне адміністративне право; б) аргументації такої системи суб'єктів адміністративного права, яка б, по-перше, враховувала факт існування адвоката як суб'єкта права, по-друге, поділ адміністративного права на матеріальну, процедурну і процесуальну частини (підрозділ 1.3).

Слушним є висновок автора про те, що доктринальні засади розуміння адміністративно-правового статусу виходять із загальнотеоретичних розробок із визначальною галузевою специфікою, адже адміністративне право на сьогодні – це провідна галузь доктринального дослідження і правового регулювання публічного адміністрування, яке є діяльністю із управління державними і суспільними справами на виконання вимог Конституції України щодо утвердження людини у якості найвищої

соціальної цінності і того центру, навколо прав і свобод якого зосереджений процес прийняття будь-яких владних рішень державними і публічними органами. Таким чином, основними суб'єктами адміністративного права виступають суб'єкти публічного адміністрування та приватні особи. Втім, при характеристиці адвоката як суб'єкта адміністративного права його не можна характеризувати виключно з позиції приватної особи, бо його професійні права та обов'язки пов'язані із реалізацією в межах адміністративних та судових проваджень публічних функцій – захист та представництво (підрозділ 2.1).

Важливим для розвитку теорії адміністративного права є висновок здобувача, згідно з яким права адвоката, перелік яких наведений в законодавстві України про адвокатуру та адвокатську діяльність є його загальними професійними правами, які реалізуються адвокатом у всій його професійній діяльності, незалежно від того, який вид адвокатської діяльності він здійснює і у відносинах якої галузевої належності він виступає учасником, як особа, яка має певні, визначені чинним законодавством України професійні якості, необхідні для такої участі в правовідносинах. Тобто, професійні права адвоката мають міжгалузевий характер, і рівною мірою належать адвокату повсякчас, у якому б правовому просторі – публічному чи приватному – він би не реалізовував їх. Що стосується адміністративно-правової галузевої складової, то всі без виключення професійні права і професійні обов'язки адвоката, визначені чинним законодавством України про адвокатуру і адвокатську діяльність у межах адміністративних правовідносин, реалізуються рівною мірою у такий самий спосіб та в такому самому порядку і за обсягом, який властивий і участі адвоката в правовідносинах іншої галузевої належності. Вони, будучи основою його професійного статусу з точки зору адміністративного права становлять основу його матеріального адміністративно-правового статусу. Відповідно, комплекс прав адвоката загального спрямування здобувач визначає як його матеріальні права (підрозділ 3.1).

Також потрібно відзначити, що дисертація є першим комплексним дослідженням, яке присвячене аналізу адвоката як суб'єкта адміністративного права, вдосконаленню на цій підставі теорії адміністративного права про систему суб'єктів адміністративного права, про адміністративну правосуб'єктність і адміністративно-правовий статус адвоката, а також вдосконаленню норм адміністративного права, які закріплюють особливості участі адвоката в адміністративних правовідносинах.

З огляду на це, потрібно зазначити, що розроблені здобувачем наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації та винесені на захист, відповідають вимогам наукової новизни, є оригінальними авторськими розробками та свідчать про наукову зрілість здобувача та набуття ним необхідних компетентностей.

Структура дисертації. Дисертаційна робота О. М. Ковальчука відзначається логічною структурованістю та включає всі обов'язкові складові, притаманні науковим дослідженням такого рівня. Робота містить анотацію, вступ, три розділи, висновки і список використаних джерел. Висновки є змістовними, аргументованими та послідовними. Усі сформульовані тези супроводжуються відповідними посиланнями, тісно пов'язані між собою, мають належне нормативне й наукове обґрунтування.

Загалом, наукові положення, що виносяться на захист, можна визнати такими, що є переконливо обґрунтованими та логічно виведеними. Тому можливо зазначити, що дисертація виконана в науковому стилі, її мова вирізняється чіткістю, послідовністю та обґрунтованістю викладеного матеріалу.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Результати дисертаційного дослідження мають прикладне значення та можуть бути використані у науково-дослідницькій діяльності, під час підготовки нормативно-правових актів, у правозастосовній практиці, а також у науково-методичній роботі та освітньому процесі.

Здобувачем запропоновано розв'язання існуючих у цій сфері проблем, виокремлено основні напрями їх вирішення з врахуванням потреб сучасності. За результатами дослідження автором сформульовано низку нових теоретичних та практичних положень, висновків та пропозицій.

Ознайомлення із науковим дослідженням дає підстави стверджувати, що основні положення і висновки, які виносяться здобувачем на захист, мають відповідний високий ступінь наукової новизни та будуть корисними для теорії та практики, які пов'язані із участю адвоката в адміністративних правовідносинах.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертації відображені у 5-х наукових статтях, які опубліковані у виданнях України, що визнані як фахові з юридичних наук і відображають основні результати дисертації. Для апробації дослідження були опубліковані 5 тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях. Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам, що висуваються чинним законодавством у сфері освіти та науки України. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації. Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, характер статей здобувача, в яких відображено положення дисертації і результати проведених досліджень, повною мірою вказують, що дисертація пройшла належну апробацію та є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Ознайомлення з текстом дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом робота відповідає вимогам, що висуваються чинним законодавством у сфері освіти та науки України. У тексті роботи відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого наукового дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування. Робота пройшла перевірку на академічний плагіат і це дозволяє стверджувати, що у дисертаційному дослідженні Ковальчука Олега Миколайовича «Адвокат як суб'єкт адміністративного права» відсутні порушення академічної доброчесності.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення. Визнаючи високий теоретичний рівень дисертаційного дослідження, його важливе практичне значення, слід зупинитися на деяких конкретних положеннях роботи, які потребують пояснення чи додаткової аргументації з боку здобувача.

1. Потребує додаткової аргументації твердження здобувача щодо класифікації адміністративної правосуб'єктності на три види – матеріальну, процедурну і процесуальну. Враховуючи самостійність таких галузей права як цивільне та цивільне процесуальне право є сенс поділу цивільної правосуб'єктності на два види – матеріальну і процесуальну. У зв'язку із тим, що статус адміністративного процесуального права залишається не визначеним сьогодні в юридичній науці, а адміністративне процедурне право є важливою частиною адміністративного права, то виділення процедурної та процесуальної адміністративної правосуб'єктності, на нашу думку, є дискусійним питанням.

2. Здобувач вважає, що всі класифікації суб'єктів адміністративного права, які були запропоновані в науковій та навчально-методичній літературі, є недосконалими. Чим обумовлена така думка здобувача, адже будь-яка класифікація суб'єктів адміністративного права це теоретична конструкція високого рівня абстрагування, яка не завжди повинна враховувати окремі виключення, що випадають із загальної картини теоретичного абстрагування?

Втім, зазначені зауваження мають уточнюючий характер та не зменшують значення й важливість висновків дисертації.

Висновок по рецензованій дисертації.

Дисертаційне дослідження «Адвокат як суб'єкт адміністративного права» є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, обсягом проведених досліджень відповідає вимогам, встановленим чинним законодавством, а її автор – Ковальчук Олег Миколайович, заслуговує присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право, за спеціальністю 081 Право.

Рецензент:

**доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного
та господарського права
Одеського національного університету
імені І. І. Мечникова**

Ольга Гаран

*Підписе докт. юрид. н., професора
Ольги Гаран завідувача.
Проректор Т. Мелашенко*

